

חינוך האינטליגנציות

המושג "אינטליגנציה רגשית" כבר הפך למטבע לשון; המושג "אינטליגנציה חברתית" הוא המטבע הבא. **ד"ר דניאל גולמן**, שרב המכר שלו "אינטליגנציה רגשית" עשה מהפכה בתודעתם של מורים, הורים ואנשי חינוך, מסביר בריאיון מיוחד להד החינוך מדוע טיפוח שתי האינטליגנציות האלה הוא הדבר שבתי הספר צריכים להשקיע בו

יום הרפז

התגובה העולמית מלמדת שאנשים רוצים לדעת כיצד לנהוג בחייהם הרגשיים ביתר תבונה.

כיצד אתה מגדיר "אינטליגנציה רגשית"? האם שכללת את ההגדרה מאז שניסחת אותה לראשונה?

ישנן כמה הגדרות לאינטליגנציה רגשית, ושלי אכן התפתחה במידה מסוימת עם השנים (ראו פרטים באתר הבית שלי www.danielgoleman.info). ביסודו של דבר אינטליגנציה רגשית קשורה למודעות עצמית, לניהול מוצלח של רגשות בעייתיים, לאמפתיה ולמיומנויות ביחסי אנוש.

נראה שלקחת שתי אינטליגנציות מהשמונה של הווארד גרדנר ועשית מהן אינטליגנציה רגשית: אינטליגנציה בין-אישית + אינטליגנציה תוך-אישית.

גרדנר זיהה את שתי האינטליגנציות הללו כ"אינטליגנציות אישיות" בספרו החשוב Frames of Mind [ספרו של גרדנר "אינטליגנציות מרובות" תורגם לעברית], אבל לא הקדיש תשומת לב רבה, אם בכלל, לרגשות. המודל שלו היה קוגניטיבי.

האם טיפוח אינטליגנציה רגשית הוא מטרה חינוכית חשובה, אולי החשובה ביותר?

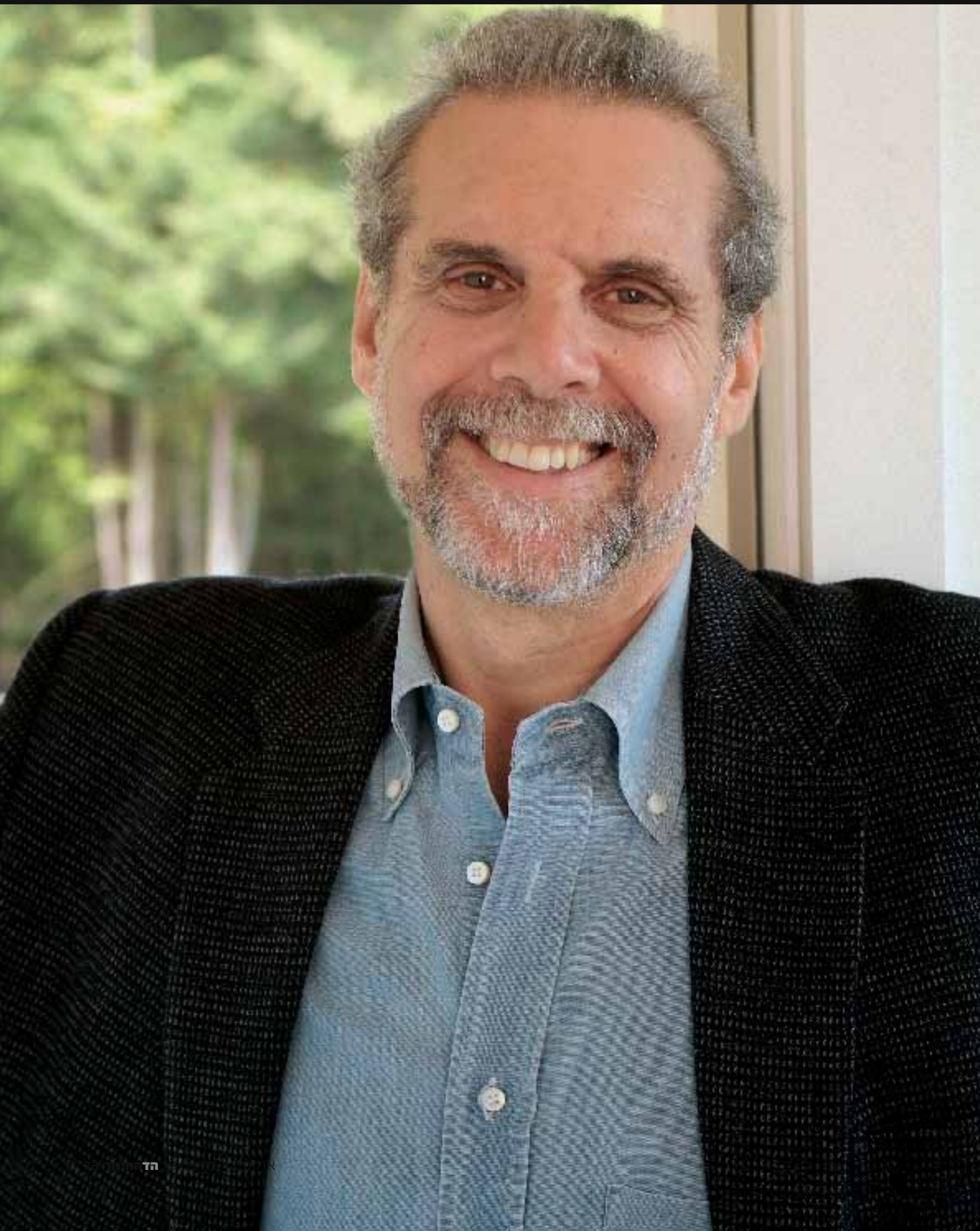
אינטליגנציה רגשית היא מטרה חינוכית הכרחית, כיוון שכל ילד זקוק ליכולות הגלומות בה כדי ליהנות מחיים מלאים ומספקים.

Tניאל גולמן, פסיכולוג, לשעבר כתב "הניו-יורק טיימס" לחקר המוח וההתנהגות, ועורך כתב העת הנחשב Psychology Today, פרץ לתודעה הישראלית עם הספר "אינטליגנציה רגשית", רב מכר עולמי חסר תקדים בתחומו. גם בישראל ניצב הספר בראש רשימת רבי המכר במשך חודשים ארוכים - עוד לא היה כאן רב מכר עם חיי מודף ארוכים כל כך. לאחרונה ראה אור בעברית רב מכר עולמי שני של גולמן, "אינטליגנציה חברתית: המדע החדש של יחסי אנוש" (ידיעות ספרים, ספרי עליית הגג). הספר טיפס לזמן מה לרשימת רבי המכר, אך לא הצליח לשהות בה זמן ממושך כקודמו.

"ריבוי חסידים לשיטה [לספר] כתב ניטשה", אינו בגדר עדות נגדה [נגדו]. למרות ההצלחה הכבירה שלהם, ספריו של גולמן הם ספרים משובחים. בתחום הספרות המדעית הפופולרית גולמן זכה בצדק למעמד של כוכב-על. ספריו עוסקים בתחום מעניין - מוח, רגשות, יחסים - מקרמים תיוה חדשה וכתובים היטב: מתחילים באנקדוטה ומסיימים בהכללה. אף כי החינוך אינו עומד במרכז ספריו של גולמן, החינוך הושפע מהם יותר מכל תחום אחר.

ספרך "אינטליגנציה רגשית" היה רב מכר "היסטורי" בישראל ובעולם כולו. יש לך הסבר להצלחה הזאת?

פיתוח אינטליגנציה רגשית מאפשר לדעת מתי רגשות או דחפים שליליים גורמים לך לעבור את הגבול, ומלמד אותך לשלוט בהם... לכן אינטליגנציה רגשית היא למעשה לב לבה של המשמעת העצמית

- מה דעתך על פריחת הספרות בנושא האינטליגנציה: אינטליגנציה רוחנית, אינטליגנציה עסקית, אינטליגנציה ארוטית...? - נדמה לי שהתחלנו למצות את השימוש במונח "אינטליגנציה" כאמצעי להשיכת תשומת לבם של אנשים

אינטליגנציה רגשית היא למעשה לב לבה של המשמעת העצמית. מורים מספרים שכאשר הם מלמדים את אחת התכונות של טיפוח אינטליגנציה רגשית וחברתית (SEL), ההתנהגות של תלמידיהם משתפרת באופן אוטומטי, ובעיות המשמעת פוחתות.

נעבור לאינטליגנציה חברתית: כיצד אתה מגדיר אותה ומה יחסה לאינטליגנציה רגשית?

האינטליגנציה הרגשית מורכבת מארבעה חלקים: מודעות עצמית, ניהול מוצלח של רגשות (שליטה עצמית), אמפתיה ומיומנויות בתחום היחסים עם הזולת (שליטה ביחסים). האינטליגנציה החברתית נוגעת לחלק הכיני-אישי של האינטליגנציה הרגשית.

כיצד אפשר לטפח את האינטליגנציה החברתית?

המוח החברתי לומד מחוויות שחוזרות על עצמן במהלך אינטראקציות עם הזולת. אנחנו "מחנכים את המוח החברתי" בכל פעם שאנחנו באים במגע עם אדם אחר. אבל כדי לשפר את כישוריו, למשל את ההקשבה, עלינו לתרגל אותם באופן שיטתי.

האם תכניות לימודים שישומו דגש רב יותר על אינטליגנציה רגשית וחברתית, ופחות על אינטליגנציה קוגניטיבית, יהפכו את בתי הספר למשמעותיים יותר ויפחיתו את בעיות המשמעת?

כאשר בתי ספר מלמדים כישורים חברתיים ורגשיים, התלמידים מתנהגים טוב יותר בכיתות, נעשים מעורבים יותר בלמידה, ומשיגים ציונים גבוהים יותר במבחני ההישגים האקדמיים. וכיוון שחינוך מסוג זה מטפל במה שחשוב להם יותר מכול – ההתמודדות עם רגשותיהם כלפי אחרים ויחסיהם עמם – הילדים אומרים שזה המקצוע האהוב עליהם ביותר.

אתה מביא עדויות מחקר המוח לתופעות הרגשיות והחברתיות שאתה מתאר. מאילו בחינות יכול חקר המוח לתרום לפדגוגיה?

באמצעות הבנה טובה יותר של ה"פלטיות" של המוח – האופן שבו מוחו המתפתח של הילד מתעצב מתוך חוויותיו, לטוב ולרע. כל מה שאנחנו עושים משתקף במוחנו, אך מוחנו אינו גורם לכל מה שאנחנו עושים. בקיצור אנחנו גם תודעה (mind), לא רק מוח (brain).

בחינת ההתנהגות ברמה המוחית אינה אומרת לנו דבר על טבעה של התודעה, בין שמתייחסים לכוונות ובין שמתייחסים לערכים או להשראה שלנו. אבל הבנת התפתחותו של מוח הילד יכולה לסייע רבות בפיתוח הפדגוגיה בעתיד.

אם אנחנו מודים, אולי פדגוגיה תרופתית תוכל לעזור? בדור במקום שיעור?

ככל שנבין טוב יותר מה דרוש להתפתחותו התקינה של המוח, כך

האם אתה סבור שבתי הספר הקיימים מסוגלים לטפח את האינטליגנציה הרגשית, או אולי צריך לבנות אותם מחדש למטרה זו?

ישנן מאות תכניות בתחום האינטליגנציה הרגשית שפותחו עבור בתי ספר; הן קרויות "למידה חברתית/רגשית" (SEL). "המרכז ללמידה אקדמית, חברתית ורגשית" (www.case.org) יפרסם בקרוב מחקר גדול שיראה שתכניות אלה מצמצמות בעיות אנטי-חברתיות כגון הפרעות, אלימות ושימוש בסמים, מגבירות את ההתנהגות החיובית (אהבת בית הספר, הקפדה על נוכחות, הקשבה, יחסים טובים עם ילדים אחרים) ומשפרות את ההישגים האקדמיים – והכול במידה ניכרת.

כיצד מטפחים אינטליגנציה רגשית?

התכניות הטובות ביותר מתחילות בגיל מוקדם ונמשכות עד סיום הלימודים בבית הספר התיכון. תכניות SEL מותאמות לרמה ההתפתחותית של הילדים. הן מכסות את כל רוחב הקשת של האינטליגנציה הרגשית, ובנוסף מרגישות מיומנויות של קבלת החלטות. כמו כן הן בנויות להשתלב היטב בתכנית הלימודים האקדמית הרגילה. התכניות הללו אהודות מאוד על התלמידים, כיוון שהן עוזרות להם להתמודד עם מה שחשוב להם יותר מכול – רגשותיהם ויחסיהם עם אחרים.

האם ראית יישומים פוריים של האינטליגנציה הרגשית בבתי ספר ובמוסדות אחרים בארצות הברית וברחבי העולם?

תכניות SEL הולכות ומתפשטות בעולם. נדמה לי שישנן תכניות כאלה בכמה בתי ספר בישראל [ראו מסגרת]. סינגפור הפכה לא מוזמן למדינה הראשונה בעולם שמעבירה אותן לכל תלמידיה, וכך נעשה גם במערכת החינוך של מדינת אילינוי.

מה דעתך על פריחת הספרות בנושא האינטליגנציה

- אינטליגנציה רוחנית, אינטליגנציה עסקית, אינטליגנציה ארוטית... נדמה לי שהתחלנו למצות את השימוש במונח "אינטליגנציה" כאמצעי למשיכת תשומת לבם של אנשים.

מה נותר מן התפיסה הקלאסית של אינטליגנציה כמנת משכל (איי קיו)? האם עלינו לשמר את הרעיון הזה?

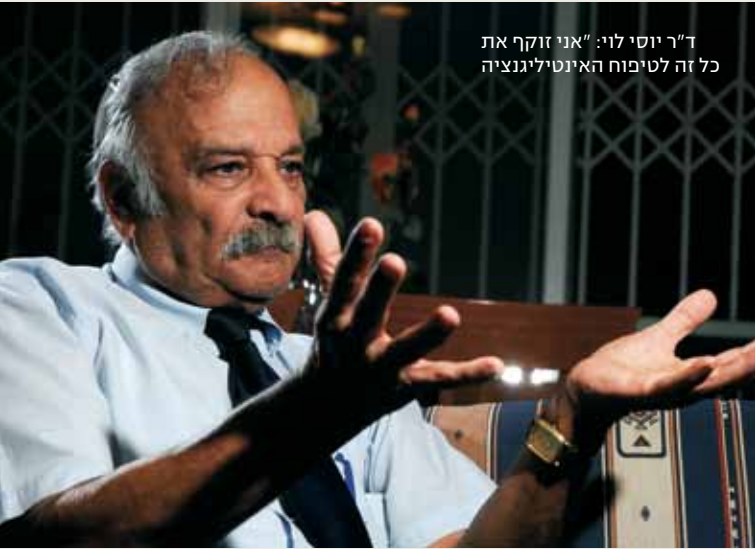
מנת המשכל ותוצריה, כמו מבחני הישגים אקדמיים, הם מנבאים טובים ליכולת הלמידה של ילדים. אבל הם מאבדים מכורשר הניכוי שלהם ברגע שנכנסים לתחום מקצועי או לשוק העבודה. לכן לא מומלץ להרגיש את האייקו יתר על המידה.

מה תוכל לומר לנו על בעיות המשמעת בבתי הספר מנקודת המבט של אינטליגנציה רגשית?

פיתוח אינטליגנציה רגשית מאפשר לדעת מתי רגשות או דחפים שליליים גורמים לך לעבור את הגבול, ומלמד אותך לשלוט בהם. האינטליגנציה הרגשית גם מלמדת אמפתיה והבנה של הזולת. לכן

"גולמן נפל עליו השמים"

ד"ר יוסי לוי: "אני זוקף את כל זה לטיפוח האינטליגנציה

ד"ר יוסי לוי, לשעבר מנהל מחוז צפון ומחוז תל אביב במשרד החינוך, היה הראשון שהכניס את המושג "אינטליגנציה רגשית" למערכת החינוך בהיקף גדול. התכנית שעיצב בסיועם של מומחים מהאקדמיה ומנהלים ומורים מבתי הספר - "בינת הלב" - יושמה בעשרות בתי ספר ועיצבה שם, כפי שמעידות תכניות הערכה שונות, אקלים חינוכי אחר, רגיש לרגשותיו של כל תלמיד ומורה. עתה הוא נערך לשלב הבא - פיתוח תכנית שתעסוק במשמעות החיים. התוכנית והלקחים של לוי מסוכמים בספרו **בינת הלב** (רכס, 2002).

"התוכנה של 'בינת הלב' צמחה אצלי עוד בהיותי מנהל מחוז צפון", מספר ד"ר לוי לחד החינוך, "נתקלתי שם בשתי תופעות שהצריכו טיפול רגשי: שנאה בין המגזרים השונים של המחוז - יהודים, ערבים, דרוזים וצ'רקסים - והזנחה רגשית של תלמידים בבתי הספר. פתחתי מיד בסדרה של פעולות במטרה לקרב בין המגזרים, ליצור מסגרות של שיתוף פעולה ואווירה של הירברות. בתוך בתי הספר הנעתי גישה שמטרתה להגיע לכל תלמיד, לאתר את העוצמות המיוחדות שלו ולצאת מתוכן. עשינו תכנית בשם 'כושר ושעת כושר' שבה ראינו את כל התלמידים, מצאנו מה מעניין אותם - אחד מתעניין בפרפרים ואחר במטוסים ללא טייס, אחת בהתעמלות קרקע והשנייה בסוכרת (עקב מחלת אביה) - ואפשרנו להם להעמיק ולהתנסות בתחומי העניין שלהם. אחרי 13 שנים במחוז הצפון זינק שם החינוך בכל הממדים. משם עברתי ל-13 שנים נוספות כמנהל מחוז תל אביב. הייתה לי תחושה של יכולת, שאני יכול לשנות. את התחושה הזאת רציתי להעביר למורים ולתלמידים. במחוז תל אביב מצאתי מתחים בין 'צפון' ל'דרום' - בתל אביב, ברמת גן, ברמת השרון, התנשאות מכאן ותחושת קיפוח משם. גם כאן פעלתי ליצירת גשרים בין המגזרים ולטיפוח של כל תלמיד בבתי הספר. הסיסמאות היו 'עד אחרון התלמידים' ו'אין כושל ואין נשכח'. בדקנו מה מעניין כל ילד ומצאנו לו מומחה - פרופסור או סטודנט, הורה או מורה - שסייע לו להתקרב לנושא שמעניין אותו. רופא לימד ילד בבית חולים וסטודנטית לימדה ילד קולנוע באוניברסיטה. ואז היה אירוע אלים באחד מבתי הספר - שלושה תלמידים תקפו תלמידה. אמרו לי להקים ועדה. אמרתי 'קצתי בוועדות שלאחר מעשה'. הצעתי לעשות תכנית לפני מעשה, תכנית למניעת אלימות. זימנתי מומחים ועשינו את התכנית 'מיזמוניות חיים', שממנה צמחה התכנית של משרד החינוך 'כישורי חיים'. כך נוצרה התשתית ל'בינת הלב'. אז נתקלתי בספרו הנפלא של דניאל גולמן **אינטליגנציה רגשית**. גולמן נפל עליי משמים. הוא נתן לי ברכת דרך וצדקת דרך. התוכנית שלי קיבלו לפתע ביסוס מחקרי. מכאן היה לי ברור: אני עושה את זה בכל המחוז. שלחתי משלחת לארצות הברית ללמוד את הנושא. המשלחת נפגשה עם חוקרי האינטליגנציה הרגשית שגולמן מזכיר בספרו, ועל בסיס

צילום: רפי קוז

הירע שהמשלחת הביאה אתה עשינו את התכנית 'בינת הלב'. לא הייתה כאן תכנית אחת מגובשת שהנחתנו על בית הספר כלשונה וככתבה, אלא רעיון כללי וקריאה לבתי הספר לפתח תכניות בכיוון זה, תכניות שמתרכזות בכל תלמיד, ביחסים בין מורים לתלמידים, ביצירת אקלים של הבנה ורגישות לזולת. הקריאה שלנו עוררה התלהבות עצומה. הקרקע שחרשנו הניבה יכולים נפלאים. השטח הצמיח תכניות מגוונות של 'בינת הלב'. נוצרה רוח חדש במחוז. בנוסף לתכניות מיוחדות של 'בינת הלב' חדרנו למקצועות עצמם; ביקשנו מהמורים לאתר את בינת הלב בספרות, בתנ"ך ובמקצועות אחרים. כל סיפורי התנ"ך מוארים באור חדש כאשר אתה קורא, למשל, את סיפור העקרה או את סיפור יוסף ואחיו מנקודת המבט של הרגש והחוויה של גיבורי הסיפורים האלה. עקב כך פחתו מקרי האלימות ובעיות המשמעת בשיעור ניכר, וההישגים עלו. בתי הספר הפכו למקומות אהובים יותר.

"אני זוקף את כל זה לטיפוח האינטליגנציה הרגשית של כל המעורבים במעשה החינוכי. 'בינת הלב' לא הייתה אופנה חולפת; היא ממשיכה לפעם בבתי ספר רבים של המחוז. 'בינת הלב' מובילה באופן טבעי לשאלה הגדולה של משמעות החיים. קרן ממפלגתון האמריקנית משקיעה בפיתוח תכניות חינוכיות שעוסקות בשאלה זו. אנחנו מסתייעים בה - זו הפעם הראשונה שהקרן יוצאת מגבולות ארצות הברית - לפיתוח תכנית המשך ל'בינת הלב', תכנית שתאפשר לכל תלמיד למצוא את משמעות החיים שלו".

והרגשית. הראיות ליכולתן של תכניות אלה להפחית את שיעורי הפשע והאלימות ולהגביר את הסובלנות ההדדית ברורות. ימים יגידו אם נוכל לפתור בדרך זו את בעיות הפשע והמלחמה בעולם.

האם נעשית אינטליגנטי יותר מבחינה רגשית וחברתית בעקבות העיסוק בשתי האינטליגנציות הללו?

אינני יודע, תשאל את אשתי.

תגבר חשיבותם של ההורים והמורים דווקא בעיצוב המוח - ולא חשיבותן של התרופות.

אם בני אדם יהיו אינטליגנטיים יותר מבחינה רגשית וחברתית נוכל להסיל את הפשע ואת המלחמות. האם אפשר להציע חינוך רגשי וחברתי להמונים, למיליונים?

המרכז ללמידה אקדמית, חברתית ורגשית עוזר לאלפי בתי ספר ברחבי העולם להכניס תכניות לימודים עדכניות בתחומי הלמידה החברתית